

Gierzwaluw030 – Nesten inventariseren

Definitief, d.d. 26-05-2020

G. Vreeman, (beleids-) adviseur ecologie

INLEIDING

Gierzwaluw030 is een project –onder leiding van gemeente Utrecht en Stichting Utrecht Natuurlijk– om gierzwaluwen in Utrecht te beschermen. Met Utrechtse vrijwilligers wordt ieder jaar in het broedseizoen (juni en juli) gezocht naar nestplaatsen. Gierzwaluwen komen ieder jaar terug naar hetzelfde nest, dus als we weten waar hun nesten zijn, kunnen we die goed beschermen.

Voorliggende notitie is een beschrijving van relevante gedragingen van de gierzwaluw, die gekoppeld worden aan fases van het broedseizoen, bedoeld voor de betrokken vrijwilligers. Deze kennis zorgt voor mogelijk effectievere inventarisaties.

De onderstaande methodiek is zoveel mogelijk gericht op nestbevestigende waarnemingen zoals in- of uitvliegende dieren. Hiermee is de exacte nestplek bekend, wat nuttig is bij de bescherming van de soort, maar er wordt ook voorkomen dat –de minder ervaren tellers– waarnemingen van niet-broedende vogels als territorium bestempelen.

WERKWIJZE

Ronde 1: verkennende ronde in de vroege nestperiode (van toepassing bij ‘witte gebieden’)

De eerste ronde vindt plaats in de tweede helft van mei en is vooral een verkennende ronde. Er zijn in die periode nog geen jongen, maar de broeders zijn aanwezig (er zijn daarbij ook broedvogels die half juni beginnen met broeden). In veel nesten zijn al eieren gelegd en er wordt door de oudervogels afwisselend gebroed. Er kan in deze periode globaal gekeken in welke delen van het telgebied gierzwaluwen aanwezig zijn en waar bij latere ronden in ieder geval aandacht naar uit zou moeten gaan.

Een eerste aanwijzing dat er zich ergens een kolonie bevindt is de consequente (bij goed weer) aanwezigheid van de vogels in het luchtruim erboven. Hoog rondvliegende vogels die geen binding met het gebied vertonen kunnen echter ook van elders komen. In het kader van de inventarisatie zijn deze waarnemingen niet relevant. Vooral de wat lager (ongeveer tot daknokhoogte) rondvliegende en daarbij sterk vocale vogels, vormen de beste aanwijzing voor aanwezigheid van verblijfplaatsen in bebouwing.

Bij uitblijven van waarnemingen die wijzen op aanwezigheid van nesten kunnen de waarnemingen van rondvliegende dieren wel worden genoteerd. Deze gegevens kunnen van belang zijn bij toekomstige inventarisaties.

Ronde 2 t/m 4: Vervolgbezoeken in de jongenperiode

De vervolgbezoeken vinden plaats tussen ongeveer 15 juni en 15 juli, in de periode dat er doorgaans jongen in de nesten aanwezig zijn en er door de oudervogels gevoerd wordt. De ouders voeren de jongen dan met tussenpozen van 3 kwartier tot een uur of nog langer, afhankelijk van het weer en de leeftijd van de jongen. Het naar het nest brengen van voedsel is een goede gelegenheid om nestlocaties te vinden. Ze foerageren hoog in de buurt van de nestplaats. Ook wordt er nog gebroed door vogels die later zijn begonnen met een (vervolg-) legsel. Er dient met name gelet te worden op

Datum 26-5-2020

in- of uitvliegende vogels bij de nestlocatie. Deze waarnemingen geven de meeste zekerheid over aanwezigheid van een nest.

Een Gronings onderzoek toonde echter dat een klein deel van de vogels dat een nest bezet niet-broedende dieren betreft (Berghuis et al. 2009). Het daadwerkelijke nest zit doorgaans niet ver achter de invliegplek. Door ook 's avonds rond zonsondergang te kijken kunnen dieren gevonden worden die op het nest slapen. In het broedseizoen brengen volwassen gierzwaluwen de nacht door op het nest en verlaten dat weer rond zonsopkomst (Chantler 1999). Ze komen dan even na zonsondergang kort na elkaar op het nest, dus nestlocaties kunnen op deze momenten met zekerheid worden vastgesteld. De eerstejaars vogels en ongepaarde adulte exemplaren brengen de nacht in groepen door in de lucht.

Gierzwaluwen op nest vaststellen

Ook door niet-broedende gierzwaluwen te observeren zijn nestlocaties te vinden: op zoek naar vrije nestplaatsen vliegen ze roepend ('gierend') langs geschikte plekken, en proberen hier soms binnen te gaan.

Wat ze hierbij soms ook doen is het hard tegen de nestplek aanvliegen ('bouncen' of 'bangen'). Daarna blijven ze vaak even in de lucht hangen, mogelijk om een reactie af te wachten van de aanwezige broedvogel als de nestlocatie bezet is. Op het nest aanwezige individuen reageren hier fel op, waarschijnlijk om aan te geven dat die nestplaats bezet is. Met name in het begin van de broedperiode is bijna constant een broedvogel op het nest om op de eieren te zitten. En deze zal dan meestal reageren door terug te roepen.

Met name in de vroege broedperiode, wanneer de oudervogels nog veel op het nest zitten, kunnen ook door het afspelen van geluid de (op het nest aanwezige) vogels aangezet worden tot roepen. Dergelijke waarnemingen geven duidelijk aan dat een nest bezet is. Onder andere in Amersfoort is hier veelvuldig gebruik van gemaakt omdat bleek dat het de vindkans van nesten enorm doet vergroten.

Let op: je loopt een klein risico op verstoring. Maar wanneer dit niet lang op een zelfde plek wordt toegepast, is de verstoring vergelijkbaar met een natuurlijke reactie op de aanwezigheid van bangers. Geluiden afgespeeld met een smartphone blijken in de praktijk voldoende volume te hebben om dieren op enige afstand tot roepen aan te zetten. Nadeel van de methode is dat de periode waarin dit toegepast kan worden vrij kort is, omdat in de latere jongenfase de oudervogels vaak van het nest zijn.

In de vroege ochtend- en late avonduren wordt in groepsverband gezwermd rond de verblijfplaatsen (zie figuur 6). Volwassen vogels vliegen dan laag over de daken en langs de gevels en roepen ("gieren") in de buurt van de ingang van de verblijfplaats, waar zich een van de ouders en/of, later in het seizoen, de jongen bevinden. We spreken in dit onderzoek dan over "lage gierders". Plaatsen waar consequent laag over de daken werd gegierd bleken in een Leids onderzoek (Moerland & Bakker 2012) vrijwel altijd invliegplaatsen te herbergen.

Jonge gierzwaluwen, die vanaf de tweede helft mei/ eerste week juni geboren worden, zijn in principe ook te horen vanuit het nest, met name als ze al wat ouder zijn (de laatste twee weken voor het uitvliegen) en wanneer ze worden gevoerd door de oudervogels en een piepend geluid maken (Bakker & Hagemeyer 1996). Ook oudervogels die op het nest zitten te broeden maken vaak een gierend geluid. Dit doen ze vooral als de andere oudervogel op het nest arriveert om de jongen te voeden.

Poepsporen

Later in het seizoen, wanneer er jongen op het nest aanwezig zijn, kan gelet worden op poepsporen bij de mogelijke invliegopeningen. Vaak zie je bij een succesvol nest de poepsporen flink toenemen wanneer de jongen groter worden. Poepsporen spoelen echter grotendeels weer weg bij flinke regenbuien en niet bij alle nesten zijn poepsporen te zien.

Uitvliegen van gierzwaluwen

De meeste jonge gierzwaluwen vliegen rond half juli uit, maar er zit vaak veel verschil in, waardoor er van eind juli tot medio augustus ook nog vogels uit kunnen vliegen (door bijvoorbeeld latere aanvang broeden, weersomstandigheden). Met het uitvliegen is de inventarisatieperiode voorbij, de jonge vogels keren niet meer terug naar de nesten en trekken spoedig naar het zuiden.

BRONNEN

- Kennisdocument Gierzwaluw, versie 1.0 BIJ12 juli 2017
- Vreeman, G. 2018. Stand van de gierzwaluw. Verspreiding van de gierzwaluw in Amersfoort 2014-2017. Movares, Utrecht.
- Grutters, M.A.J. 2016. Inventarisatie Gierzwaluw Amersfoort 2016. bSR-rapport 306. Bureau Stadsnatuur, Rotterdam.
- Berghuis, A. & K. van Scharenburg. 2009. Gierzwaluwen: echte mooiweervogels. Het Vogeljaar 57:261-267.
- Kaiser, E. 1992. Populationsdynamik einer Mauersegler- (Apus apus) Kolonie unter besonderer Berücksichtigung der Nichtbrüter, Die Vogelwelt nr. 113, pp 71-81.
- Chantler, P. 1999. Family Apodidae (Swifts). Pp. 388-457 in del Hoyo, J., A. Elliott en J. Sargatal eds. 1999. Handbook of the Birds of the World. Vol. 5. Barn-owls to Hummingbirds. Lynx Edicions, Barcelona.